

Geschiedenis van de invoering der administratieve documentatie volgens het decimale stelsel in Nederland, door het Nederlandsch Registratuerbureau

Voorwoord

Deze –oorspronkelijk handgeschreven- tekst maakt deel uit van het archief van het Registratuerbureau van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, zoals dit berust bij het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. De heer Zaalberg was oprichter en directeur van het Nederlandsche Registratuerbureau, waarvan de statuten werden goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 6 maart 1909, nummer 17. De Vereniging had als doel “De invoering en verbetering van registraturen, zoowel voor publiekrechtelijke als privaatrechtelijke instellingen of ondernemingen.”

De Vereniging trachtte haar doel te bereiken door het verstrekken van adviezen, door het door haar of onder haar toezicht doen verrichten of verbeteren van registraturen, door uitgifte van geschriften en door samenwerking met buitenlandse instellingen, die een gelijk doel beogen.

Het Nederlandsche Registratuerbureau werd in 1922 overgenomen door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Het onderstaande relaas geeft de moeilijke tijd weer, die de heer Zaalberg heeft doorgemaakt als pionier van de Nederlandse registratuur. Het is als eerbetoon aan zijn persoon, dat wij onze digitale consultantservice “Zaalberg” hebben genoemd.

Verantwoording. Het document bestaat oorspronkelijk uit een handgeschreven tekst, die tevens later (?) is overgetypt op Normaal 3-papier met regelafstand 1 in een klein lettertype, dat sterk overeenkomt met het voor deze uitvoering gekozen lettertype, maar dan in 10-punten. De bladzijden werden boven aan de tekst genummerd, deze nummering is overgenomen in de tekst met –2-, -3- enz. De tekst is niet gewijzigd, waar blanco gedeelten worden aangetroffen zijn deze ook in de originele tekst blanco. De door Zaalberg gebruikte tussenkopjes zijn omwille van de leesbaarheid gesteld in vet, 14-punts.

Het document werd gescand met een HP Scanjet 4100c. De tekst is paginagewijze gescreend op onleesbare gedeelten, die aan de hand van de originele tekst zijn verbeterd. Daarna heeft conversie plaatsgevonden naar Word 97, waar alle pagina's zijn samengevoegd tot het document “Zaalberg's memoires”. De werkzaamheden aan de tekst vonden plaats op 2 en 16 mei 1999. Reacties kunt u sturen naar VHIC, Thorbeckelaan 6, 4463 VB Goes, telefonisch bereikbaar onder 0113- 21 78 97; e-mail via info@vhic.nl

Geschiedenis van de invoering der administratieve documentatie volgens het decimale stelsel in Nederland, door het Nederlandsch Registratuerbureau

-1- Den 1 Juli 1890 trad ondergeteekende in functie als secretaris der gemeente Zaandam, na vanaf 1 Januari 1886 tot en met 30 Juni 1890 gelijke betrekking bij de gemeente Franeker te hebben vervuld.

Ondergeteekende stond bij den aanvang zijner nieuwe betrekking voor een zeer moeilijke taak. Immers onder den indruk, dat zijn ambtsvoorganger (Mr.F.H.de Veije) toch wel wat heel weinig te doen had, had men v66r zijn aankomst O.'s taak danig verzwaard, door hem het bijhouden van den indicator van ingekomen en uitgegane stukken op te dragen. Ook de inboeking en afgifte van alle bevelschriften van betaling werd hem persoonlijk opgedragen. Het eigenlijke secretarie-personeel werd door een en ander aanmerkelijk ontheven. Ook de notulen van gemeenteraad en B&W moest O. persoonlijk inschrijven.

Het gevolg was, dat hij destijds met werk overladen was, dat hij verscheidene nachten moest voortwerken ten einde op tijd met het werk gereed te zijn.

Ter secretarie der gemeente waren in dien tijd werkzaam 4 man, de hoofd-commies P.Kraan voor alle algemeene zaken, de commies P.Schipper Jr. voor alle zaken betreffende burgerlijken stand, de commies K.Veeke voor alle zaken betreffende de bevolking, J.Brand Jr. gemeentebode, die moest bijspringen bij alle werkzaamheden, voor zoover zijn overige ambtsbezigheden zulks toelieten.

Een voor een gemeente van ruim 17.000 zielen zeer schamele bezetting. Burgemeester en Wethouders meenden echter, dat deze bezetting meer dan voldoende was.

En het was dan ook met heel veel moeite, dat ondergeteekende gedaan kreeg, dat een ambtenaar meer ter gemeente-secretarie werd benoemd, de heer P. Sikkes.

Hoewel het college, O, is daar zeker van, overtuigd bleef, dat de plaats gehad hebbende personeelsvermeerdering verband hield met de mindere arbeidskracht van Zaalberg vergeleken bij zijn ambtsvoorganger. Gaarne erkent O., dat hij verre achter- stond bij zijn voorganger, Mr, F. H. de Veije, wat juridische kwaliteiten betreft (hij was voormaals zijn geëerde leeraar in de staatswetenschappen aan de H.B.S.)

Doch de Zaandamsche gemeentelijke administratie had destijds juist meer behoefte aan iets anders den juristerij en wel aan organisatie. En daarop had Mr. de Veije blijkbaar absoluut geen kijk. Althans op dit gebied ontbrak nagenoeg alles. Intusschen werd door O. voorbereid eene geheel nieuwe strafverordening. zijne positie veranderde geheel, toen de Heer H.J.Versteeg, den als Burgemeester van Zaandam aftrad om op den als Burgemeester van Schiedam in dienst te treden.

De nieuwe Burgemeester, de heer Mr. H.J.C. van Tienen, tot dusver Burgemeester van Wormerveer, tot idem te Zaandam, benoemden den en in functie getreden den vatte de zoo noodige hervorming der gemeentesecretarie van Zaandam op advies van den gemeentesecretaris terstond met kracht aan. De gemeentesecretaris werd ontheven van werkzaamheden, die hem de vervulling zijner eigenlijke taak onmogelijk maakten, en welke weder op de gemeente-secretarie

-2- werden teruggebracht, waar zij behoorden. Het personeel ter gemeente-secretarie werd aanmerkelijk uitgebreid. De gemeentesecretarie werd in afdelingen gesplitst. Een geheel nieuw stelsel voor contrôle der gemeentebelastingen werd ingevoerd. Een afzonderlijke diensttak werd daarvoor ingericht, aan het hoofd waarvan een nieuwe ambtenaar werd geplaatst, welk stelsel werd ingevoerd bij de gemeenten Amsterdam, Haarlem, Leiden, Den Haag, Groningen; de door de gemeente Zaandam gevormde hoofdamttenaren werden successievelijk door de genoemde gemeenten overgenomen. Een begin werd gemaakt met een geheel nieuw stel huishoudelijke verordeningen.

Er bestond tot dusver slechts één huishoudelijke verordening, die voor de Commissie van Fabricage. Overigens was alles mondeling geregeld. Toen de heer mr. H.J.C. van Tienen den door zijn aanneming der benoeming tot lid van Gedeputeerde Staten ophield Burgemeester van Zaandam te zijn, trad in zijn plaats op de heer Jhr. Mr. C.A. Elias. Deze werd als zoodanig benoemd bij K.B. van no. , en trad in functie op den .

Deze zette het hervormingswerk, in den zin door den heer van Tienen aangevangen, voort.

De herziening der huishoudelijke verordeningen werd voortgezet en voleindigd. Een geheel nieuw drukwerk-contract voor de levering van alle benoodigde gemeentelijke drukwerken werd vastgesteld.

Een nieuwe strafverordening werd vastgesteld.

De bouw- en woningverordening werd vastgesteld.

Een dubbele contro1e der administratie van den gemeente-ontvanger ter gemeente-secretarie werd vastgesteld.

Een model voor de administratie der gemeente-begraafplaats op losse kaarten word vastgesteld.

Een afzonderlijke afdeling ter gemeente-secretarie voor de behandeling van alle financiële zaken werd gevormd.

Registratuuergeschiedenis. Zetel van het bureau te Zaandam.

Er bleef nog over een heel belangrijk veld van werkzaamheden ter gemeente-secretarie, welke naar het oordeel van den gemeente-secretaris Zaalberg heelemaal niet aan de gestelde eischen voldeed. Het was de bestaande inrichting der regeling en ordening van ingekomen er uitgegane stukken, van besluitenboeken, registers en notulen, alles te zamen kortweg registratuur genoemd. Toegepast was tot dusver het in Nederland algemeen gebruikelijke zoogenaamde indicateur-stelsel, dat werd gebruikt bij staat, provinciën en gemeenten.

Dit stelsel is gebaseerd op het K.B. van 4 September 1823 no.7, dat uitdrukkelijk verbiedt liet rangschikken der stukken naar het onderwerp (par ordre de matières), doch voorschrijft het rangschikken daarvan naar tijdsorde van het inkomen en uitgaan der stukken, Het is duidelijk, dat men hiertoe was gekomen uit vrees voor het gevaar, dat aan het rangschikken der stukken naar het onderwerp verbonden is. Rangschikt men bijvoorbeeld alle stukken betreffende “Bruggen” bij elkander, dan ontstaat na zeker

tijdsverloop een chaotische verwarring. Gevaar voor verwarring bestond daarentegen bij het opbergen naar tijdsorde volstrekt niet. De bewaring van alle stukken is absoluut gewaarborgd.

-3- Maar het is een zeer tijdroovend werk, om daaruit voortdurend ingekomen en uitgegane stukken betreffende zekere zaak bijeen te zoeken.

De stukken behooren, dat bleek wel uit de algemeen gevolgde methode van opberging en rangschikking in het buitenland, dossiersgewijze, naar de onderwerpen, bijeen te zitten en te blijven.

Ondergeteekende raadpleegde allereerst het Conversations- Lexicon van Meijer, dat zich over het onderwerp: Archiv- und Registraturkunde zeer weinig uitliet, doch alleen vermeldde een zeer oud boekje getiteld: Holtzinger-Archiv- und Registraturkunde.

Daarin werden aan Os verbaasde oogen modellen van registratuurplannen voor de meest verschillende administratiën in statenvorm vertoond. Het bleek daaruit, dat men in het buitenland bij alle administratiën de stukken verzamelde in dossiers naar het onderwerp. Dat wil zeggen, dat elk dossier slechts één en dezelfde zaak bevatte. Van uniformiteit tusschen die registratuurplannen was echter nog geen sprake.

O's gedachten bleven sindsdien voortdurend met deze zaak bezig. Het was tòch wel eigenaardig, dat ons Nederland alleen zoo achterlijk was. Overal elders maakte men gebruik van het z.g. dossierstelsel.

In het jaar 1901 (November) werd O. bezocht door een vertegenwoordiger van F.W. Salomons, Damrak 52, Amsterda'mn , in schrijf- en kantoorbehoefte, vertegenwoordiger van Stolzenberger Briefordner. O. verzocht hem te doen onderzoeken of er in het buitenland gemeenten waren, die gebruik maakten van Stolzenberger omslagen voor het ordenen en verzamelen van ingekomen en uitgegane stukken. Na eenigen tijd bleek O., dat er inderdaad twee gemeenten waren namelijk Colmar en Mülhausen, in den Elzas. Zij verzamelden werkelijk de stukken in dossier-omslagen Stolzenberg naar de onderwerpen. Noodwendig waren daarbij gevoegd vooraf vastgestelde registratuurplannen, wat ook reeds Holtzinger had voorgeschreven. Van overeenstemming tusschen deze beide registratuurplannen was evenmin sprake.

Eenigen tijd daarna in 1904 werd in Duitschland:"Städte-Tag" gehouden. Een tentoonstelling op het gebied der gemeente-administratie werd daarbij gehouden. Twee stands werden o.a. ingezonden. En wel door F.Michalski en G.Frenzel. Naar aanleiding daarvan gaven zij ieder een werk uit: F. Michalski - Leitfaden für das Registraturwesen und den allgemeinen Geschäftsgang der deutschen Stadtverwaltungen. Leipzig, F.Leineweber 1904.

G.Frenzel - Leitfaden für die Einrichtung der Kanzleien, Registranden und Akten der deutschen Stadt- und Landgemeinden Leipzig, F.-Leineweber 1906.

Spoedig werden deze werken gevolgd door Erich - Graf von Kielmannsegg Geschäftvereinfachung und Kanzleireform bei öffentlichen Aemtern und Behörden. Wien Manzche K. und K. Hofverlags- und Universitäts Buchhandlung 1908.

Het bleek dat deze laatste in Oostenrijksche bestuurskringen lezingen hield, beoogende het komen tot een uniform registratuurstelsel (ook al weer dat denkbeeld van uniform, universeel registratuurstelsel). Deze drie laatste werken bevatten registratuurplannen, die echter in de verste verte geen uniformiteit bezitten. In alle gevallen bediende men zich van dossieromslagen, voor het rangschikken der dossiers.

-4- Intusschen had O. de ingekomen en uitgegane stukken der gemeente Zaandam geordend en geregeld volgens de door de genoemde Duitschers aangegeven methode. O. maakte een beschrijving daarvan gereed en zond die aan het weekblad voor den Nederlandschen Bond voor Gemeenteambtenaren, ter plaatsing.

De toenmalige redacteur van dat blad, de heer Mr.Dr. H.J.Romeijn, ontried echter die plaatsing, doch vestigde de aandacht op een pas verschenen publicatie van het Institut International de Bibliographie te Brussel, getiteld: Manuel du Répertoire Bibliographique Universel" of wel later genoemd eenvoudig "Code Décimal". O. ging den daarop volgenden dag naar Brussel en had het geluk daar te treffen en te spreken den heer Prof. P.Otlet, "dacteur en droit", secretaris-generaal van het "instituut". Heel belangrijke besprekingen had O. met hem.

Hij bleek een man te zijn van veel omvattende, ver reikende denkbeelden. Hij heeft sedertdien veel Invloed op O. gehad. Hij merkte o.a. op, dat het "repertoire bibliographique universel" was een omwerking en uitbreiding van de "decimal classification and relativ index", samengesteld door den Amerikaan Melvil Dewey, volgens het z.g. decimale stelsel.

Op de bureaux van het "Institut" toonde de heer Otlet O. een volledige verzameling met titels van boekwerken, titels van tijdschiftartikelen enz. bedrukte bibliografische kaartjes van 75 x 125 cm.

Hooge idealen koesterde de heer Otlet, welke o.a. heenwezen naar "eenheid van documentatie voor alle administratiën der toekomst." Hij verstond onder documentatie een begrip, dat oneindig veel verder reikte dan-alleen: registratuur, hetwelk tenslotte slechts een onderdeel van documentatie was. Een "document" behoeft volstrekt geen papier- te zijn = Monsters, boeken, brochures, couranten-uitknipsels, uittreksels uit boeken en tijdschriften, teekeningen, plannen, manuscripten. Zij moeten elk soort bij soort een afzonderlijke verzameling vormen. Alle die verzamelingen werden elk afzonderlijk volgens denzelfden C.D. geklasseerd, geïndexeerd.

Spreker vertelde, dat het decimale stelsel een enorme toepassing had gevonden voor bibliographische doeleinden. Van vele zijden werd gewezen op het belang eener nieuwe toepassing nl. op de administratieve documentatie. Daarom vond hij het bezoek van den O. allermerkwaardigst. Hij was er van overtuigd, dat de "Code décimal" toepasselijk zou blijken op de "documentation administrative" der gemeenten. Om tot universaliteit van alle administratiën, wat de heer Otlet verklaarde, zijn ideaal der toekomst te zijn, te geraken, moest men noodzakelijk uitgaan van een universeelen bibliographischen index of anders gezegd van den C.D.

Hij stelde als voorwaarden voor samenwerking met het "Institut":

1^e. dat O. zich zou vereenigen voor de totstandkoming van de idealen van het "Institut"- met vooraanstaande mannen in Nederland

2^e dat die vereeniging, zoo zij zal zijn tot stand gekomen, zich zou vereenigen met een naamlooze vennootschap in Nederland tot het medebijdragen in de financieele verplichtingen. Het sprak wel vanzelf, dat 0. deze voorwaarden dadelijk mondeling voorloopig aanvaardde en 0. zich ook voorloopig geluk wenschte met de samenwerking met den heer Otlet.

-5- Thuis gekomen werd dit alles spoedig schriftelijk bevestigd door het Brusselsche Instituut. De heer Jhr.Mr. C.A.Elias toog aan het werk om vooraanstaande mannen bijeen te krijgen.

Dientengevolge werd den te 's-Gravenhage gesticht de vereeniging, Het Nederlandsche Registratuerbureau, bestaande uit de heeren:

Mr. J.C. de Marez Oyens, oud-Minister van Waterstaat, Voorzitter;

Dr.W.G.C.Bijvanck, Bibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek onder-voorzitter;

J.C. Boot, ingenieur;

Jhr. Mr.C.A.Elias, burgemeester van Zaandam;

Dr. E. Wiersum, gemeente-archivaris van Rotterdam;

A.de Vulder van Noorden, Referendaris bij het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie; secretaris.

Als Naamlooze Vennootschap, aan wie de levering der benoodigde artikelen onder toezicht van den Directeur der Vereeniging: het Nederlandsche Registratuerbureau aan de administratiën werd opgedragen, werd aangewezen de N.V. v/h. Blikman & Sartorius te Amsterdam, die aan de vergunning voornoemd een jaarlijksche subsidie van f.1.000.- zou verleen.

Nederlandsch Registratuerbureau.- Zetel te Zaandam

Tot directeur der genoemde vereeniging werd.benoemd de heer J.A.Zaalberg, secretaris der gemeente Zaandam.

Aan de vereeniging voornoemd werd opgedragen het inrichten van registraturen van openbare en bijzondere administratiën.

In de eerstvolgende jaren werden de navolgende mutatiën in het Bestuur aangebracht:

1^e. De heer de Marez-Oyens overleed door een noodlottig ongeval in Zwitserland. Hij werd als voorzitter vervangen door den heer Jhr.Mr. C.A.Elias, destijds burgemeester van Zaandam

2^e. de heer J.C.Boot, ingenieur, overleed in Nederlandsch- Indië aan de cholera en werd vervangen door den heer Mr. Dr.H.J.Romeijn, secretaris van 's Rijks Woningraad

3^e. de heer Dr.E. Wiersum bedankte als bestuurslid wegens bezwaren tegen de principes.

Nog werd in het jaar op voorstel van den heer Bijvanck toegevoegd aan het N.R.B. de heer Dr.W.W. van der Meulen, later wethouder der gemeente 's-Gravenhage, die de functie van penningmeester aanvaardde. Verschillende invloedrijke heeren werden als leden der vereeniging aangewezen.

Als eerste gevolg van de stichtingsvergadering van het Bestuur begon de Directeur zijn uitvoerige correspondentie met den heer P.Otlet. Het bleek hem al spoedig, dat, na wijzigingen en aanvullingen de C.D. wel degelijk toepasselijk was op de openbare administratiën van staat, provinciën en gemeenten zoomede van polders.

De administratie van de gemeente Zaandam werd het eerst volgens de z.g. decimale methode ingericht, waarna al heel spoedig de gemeenten Het Bildt (Fr), eerste gemeente na Zaandam, Zandvoort en Utrecht (afd. openbare werken) volgden.

-6- Ook werd een enkel polderbestuur in de provincie Friesland ingericht.

Een belangrijke en nuttige samenwerking werd het tusschen de heeren Otlet en Zaalberg. Het was de man der practijk, die al werkende regels vond, en de man der theorie, die dat alles in wetenschappelijken vorm omzette.

Een verkleind model der nieuwe organisatie te Zaandam werd geëtaleerd ter tentoonstelling van den Bond van gemeenteambtenaren in 1906 te Amsterdam. In 1907 werd geëtaleerd bij de tentoonstelling der Vereeniging Internationale Tentoonstelling voor Kantoor-Ameublement te Amsterdam (I.T.K.A.). In 1907 verscheen de brochure Dr.E.Wiersum, archivaris van Rotterdam "De Toepassing van het decimale stelsel bij de registratuur van gemeente-administratiën" Groningen, Erven B.van der Kamp. In 1908 verschenen de brochures: J.A.Zaalberg - Het Nieuwe Registratuurstelsel bij de gemeente-administratie. Amsterdam, L.J.Veen.

Dr.E.,Wiersum - Het Nieuwe Registratuurstelsel bij de gemeente- administratiën. Groningen, B.van der Kamp.

In 1908 werd bezocht het congres te Brussel.

In 1910 werd geëtaleerd ter tentoonstelling van het "Premier congrès international des sciences administratives" te Brussel. Ten toon werd gesteld het model eener gemeentelijke registratuur volgens het zg. decimale stelsel.

Ondergeteekende demonstreerde het nieuwe systeem in het Hollandsch, Fransch en in het Duitsch,' terwijl een Zwitsersch ingenieur,de heer Streng, het systeem demonstreerde in het Engelsch, om daardoor te bewijzen , dat hij de administratie-inrichting evenzoo goed begreep als of hij zijn geheele leven daarmede had gewerkt.

(Compte rendu de la 4ieme section "documentation" pag.157).

Nog werd op het congres van 1908 vastgesteld een ontwerp-manuel (handleiding) eener administratieve documentatie, gemeenschappelijk bewerkt door het:" Institut International de Bibliographie" en de vereeniging: "Het Nederlandsche Registratuerbureau"

Intusschen hadden Burgemeester en Wethouders van Zaandam aan den ondergeteekende opgedragen om het geheele gemeente-archief van Zaandam met terugwerking tot aan het Jaar 1850 volgens de nieuwe methode in te richten.

De Voorzitter zeide toe, dat hij daartoe persoonlijk uit het archief die stukken zou verwijderen, welke van nul en geener waarde voor het archief waren.

Dit bleek inderdaad een ontzaglijk stuk archiefwerk te zijn, veel omvangrijker dan algemeen werd aangenomen.

Ondergeteekende durfde bescheidenlijk te protesteeren, omdat de registratuur-studie daartoe nog niet ver genoeg gevorderd was. Ondergeteekende moest na eenige maanden aan den lijve ervaren, dat de arbeid, gevoegd bij zijn gewone werkzaamheden, hem veel te zwaar was, waarom hij dan ook tijdelijk van zijn eigenlijke gemeente-secretariewerkzaamheden werd ontheven.

In 1911 werd hij wegens overspanning geheel buiten dienst gesteld. 1 Januari 1912 trad hij weder in functie.

Intusschen gebeurde er iets in Duitschland, wat zeer belangrijk was voor het groote doel. Er werd aldaar een vereeniging opgericht, die zich ten doel stelde de denkbeelden van den heer Otlet ten uitvoer te brengen. Deze vereeniging gaf uit de volgende publicaties:

-7- Drs. K.W.Bührer und Ad-Saager-

1. Die Organisation der geistigen Arbeit durch die Brücke
2. Die Welt-Registratur Zentralblatt für Biblioth.(on parle de la C.D.réformée)
3. Der Organismus der geistigen Arbeit 1912.
4. Die Organisation des Druckwerks 1911.

Die Brücken-Zeitung 1913,

Wilhelm Ostwald - Die Organisation der Organisatoren durch die Brücke.

Die Weltformate

Die Brücke-Internationales

Institut für Organisation der geistigen Arbeit

Die Brücke

Das Gehirn der Welt

Ook die geleerde heeren bewezen dus dat door klassificeeren en klasseren, men een heel eind op weg is om te organiseren.

Ondergeteekende vond dat een mooi levensdoel. Is dat zoo bevreemdend ?

Gedurende den oorlog Is deze vereeniging door geldgebrek te niet gegaan.

Omiddellijk na zijn weder in functietreding gaf het gemeentebestuur hem de last om zich, gedurende zijn diensturen allereerst te bepalen tot zijn gewone secretaris-werkzaamheden en de registratuur te beschouwen als neventaak, welke pas aan de orde kwam in den vrijen tijd.

Intusschen was de ordening der dossiers vanaf 1850 gereed gekomen, zoodat alleen nog restte het samenstellen van den eigenlijken index der onderwerpen, opgebouwd op het registratuurplan. Ondergeteekende heeft daarom zeer overhaast gedurende vrije avonduren dezen index samengesteld.

Dat dit werk wemelt van fouten spreekt van zelf.

Heel veel questies wachten nog op nadere oplossing.

Zelfs een fundamentele fout is o.a. begaan; bijv.: technische werken zijn geklassificeerd onder 6; bouwwerken onder 7. Veel later is de vereeniging tot heel andere opvattingen gekomen. Geheel het gemeentelijk archief der gemeente-administratie der gemeente-seeretarie behoort onder 35.

Het is hier de plaats om er op te wijzen, dat niemand meer dan ondergeteekende zelf er van overtuigd is dat zijn geheele arbeid gebrekkig was. Als verzachtende omstandigheid mag worden aangevoerd, dat het geheele werk in groote haast is moeten geschieden.

Met alle erkentelijkheid voor allen door den burgemeester Jhr.Mr.C.A.Elias verleenden steun, moet het O. toch van het hart, dat Z.Ed.Achth. van de eigenlijke reuzentaak een veel te gering denkbeeld had, en hij door te groote haast veel kwaad aan de zaak heeft gedaan.

Het werk was voor ondergeteekende een voortdurend zoeken naar den weg. Al tastende moest hij de waarheid vinden. In de toekomst zal nog heel wat worden verbeterd.

Ondergeteekende wilde het werk echter coûte que coûte voltooien, om daardoor althans een begin te maken met de invoering van het stelsel der administratieve documentatie volgens den decimalen C.D. van het "Institut international de Bibliographie te Brussel.

In juni 1912 werd ondergeteekende door Burgemester en

-8- en Wethouders voor de keuze gesteld, om óf wederom zich uitsluitend te wijden aan de betrekking van gemeente-secretaris van Zaandam, óf zich uitsluitend te gaan wijden aan zijn werkzaamheden als directeur van het registratuerbureau.

Ondergeteekende had zulks zien aankomen. Zijne werkzaamheden als secretaris der gemeente Zaandam groeiden, ook die als directeur van het registratuerbureau. Er moest een tijd komen, dat zulks vastliep. Ondergeteekende was er destijds sterk van doordrongen, dat hij de aangewezen persoon was om het vraagstuk van de registratuur (administratieve documentatie) in Nederland tot begin van uitvoering te brengen. Ook begreep hij dat, indien hij toen ter tijde het nieuwe systeem in den steek had gelaten, van het geheele decimale administratieve documentatie stelsel niets ware terecht gekomen. Alles was nog in staat van embryo (In statu nascendi).

O. verklaart uitdrukkelijk, dat de gedachte aan persoonlijk gewin nimmer bij hem is opgekomen.

Hij werd geheel In beslag genomen door het mooie doel om de idealen des Heeren Otlet te mogen helpen verwezenlijken in Nederland. "Mijn roeping vervult" sprak hij een verren verwant na (Jhr. Alting tot Genzau).

"Uit Zaandam weggepensionneerd om zekere reden" zeggen O's onvriendelijke beoordelaars. Toch vreemd dat de heeren B.en W. met machtiging van den gemeenteraad O. een afscheidsdiner hebben aangeboden.

Ondergeteekende nam dus zijn ontslag als secretaris der gemeente Zaandam (1 Juli 1912).

Een heel besluit.

Wel stond het vast, dat voorloopig zijn inkomen er niet op zou achteruit gaan. De gemeenteraad was zoo buitengewoon menschlievend geweest, om aan ondergeteekende, hoewel hij er geen recht op had, op voorstel van het raadlid, den Heer J.E.W.Duys, met algemeene stemmen een jaarlijksch pensioen te verleen van f 1000,-. Dit besluit was inderdaad in de toekomst meermalen de redding van zijn gezin. Volgens overeenkomst verleende de N.V.v/h. Blikman en Sartorius te Amsterdam een jaarlijksche bijdrage van f 1000,- aan het N.R.B.

De gemeenten die reeds ingericht worden, verleenden aan de vereniging: "het N.R.B." een vergoeding tot een gezamenlijk bedrag van ongeveer f 1000,-.

De voorzitter verklaarde in de vergaderingen van de vereeniging: "Het Nederlandsch Registratuerbureau" herhaaldelijk: "Al het geld der vereeniging hetwelk na aftrek van alle kosten overblijft, Is voor U, mijnheer Zaalberg".

Deze stelregel werd door de vereeniging: "het N.R.B. aangenomen, zoo lang ondergeteekende als directeur is werkzaam geweest. Deze regeling, hoe schoon zij ook leek, was op den duur voor ondergeteekende funest. De kosten waren, vooral in den aanvang, buitengewoon hoog.

Kort na het gaan van ondergeteekende uit den dienst der gemeente Zaandam werd tot 2e Directeur der vereeniging benoemd de heer Jhr. P.Elias te Haarlem, broeder van den voorzitter, voorloopig zonder jaarwedde.

Ondergeteekende bleef nog eenige maanden in Zaandam wonen om den Index der onderwerpen van de gemeentelijke registratuur vanaf 1851 gereed te maken.

-9- Zooals ondergeteekende reeds opmerkte, behoeft deze index nog heel wat wijzigingen en verbeteringen.

Ondergeteekende werkte dus gedurende deze maanden geheel kosteloos. Het spreekt dus van zelf, dat zulks gedeeltelijk betaald werd door ondergeteekende persoonlijk, uit eigen middelen.

Ondergeteekende doet zulks uitdrukkelijk uitkomen, om te doen zien, hoe ontzaglijk veel er moest worden geofferd door O. persoonlijk, wat al dadelijk begon.

Vereeniging: het Nederlandsche Registratuerbureau. Zetel van het bureau te Heemstede.

In November 1912 verhuisde O. naar Heemstede, waar, in zijn woning, werd ingericht een bureau voor de vereeniging "Het Nederlandsche Registratuerbureau", waarvoor door hem geen huur werd in

rekening gebracht. Begonnen werd met een geregelde boekhouding der financiën van het N.R.B. Aangesteld werden aan het Bureau:

meijuffrouw S.Jonkergouw tot typiste en correspondente,

de heer H.Eekhout, oud post-directeur te Leiden,

tot administrateur en boekhouder de dames M..Heespling, Pellecom en M. Arnhardt tot typisten en correspondenten, waarvan de heer Eekhout en mejuffrouw Arnhardt hunne hulp kosteloos verleenden. Als regel werd gesteld om aan de in te richten gemeenten en andere administratiën te leveren den geheel voltooide kaarten-index der onderwerpen. De Directie hoopte daarin een ruime bron van inkomsten te vinden. Bij het overbrengen van het Bureau van Haarlem naar Buitenpost werd deze methode weder verlaten, daar zij zeer omslachtig was en de kosten niet opbracht. Men liet dus nadien het maken van den kaarten-index aan de administratiën zelve over.

De directeur Jhr. P.Elias hield zich voorloopig bezig met de herziening van den kaarten-index der onder- werpen door den directeur Zaalberg voor de gemeente Zaandam ontworpen.

Intusschen breidde zich het aantal gemeenten, die de hulp en voorlichting van het N.R.B. inriepen, voort- durend uit.

Alles ging goed totdat in 1914 (Juli) ondergetekende zich begaf naar Breda om te onderhandelen over de invoering ter gemeente-secretarie aldaar. Te Breda aangekomen, kwamen de eerste bulletins aan over de oorlogsverklaring. Elk oogenblik later werden die bulletins hoe langer hoe verontrustender. Op het post- en telegraafkantoor werd geen telegram meer aangenomen wegens oorlogstoestand. Het onderhoud met den gemeente-seeretarie ging door. Teruggekeerd aan het spoorwegstation bleek het, dat de aangegeven trein huis toe, niet reed. De stationschef waarschuwde, dat vermoedelijk alle treinen voor soldatenvervoer in beslag genomen waren. Gelukkig kwam na enkele uren een trein die reed in de richting Den Haag. Gewaarschuwd werd dat het niet zeker was of hij de menschen naar hunne bestemming zou brengen. Gelukkig bereikte hij zonder verdere tegenspoed Den Haag, maar heel laat.

Zoo was de oorlog dan uitgebroken.

Het spreekt van zelf, dat er van nieuwe opdrachten aan het bureau vooreerst geen sprake zou zijn.

-10- De zaken stonden er dus voorloopig wanhopig voor. Het in dienst zijnd personeel werd echter voorloopig in dienst gehouden, op onverminderde salarissen.

De mededirecteur heeft nooit iets bijgedragen in de kosten en was daartoe ook niet genegen. Zelfs werd O. zulks, per expresse spoedeisende bestelling, door hem medegedeeld. Wat voor ondergeteekende betekende de aanvang zijner groote grieven tegen hem. Mondeling verweet de heer Elias hem meermalen, dat iemand met weinig of geen vermogen, zulke zaken niet beginnen moest.

De moeilijke financieele zorgen waren voor ondergeteekende en zijn vrouw aangevangen. Dat Haarlemsche verblijf heeft aan den stand van zijn persoonlijk vermogen een grooten knak toegebracht.

Den dag na O's bezoek aan Breda begaf O. zich naar Den Haag, naar den Heer Dr.W.G.C.Byvanck, Biblio- thecaris der Koninklijke Bibliotheek, met het voorstel dat de Koninklijke Bibliotheek zou worden

belast met het verzamelen der documenten betreffende de economische crisis, en dat O. bij dien arbeid tijdelijk zou worden te werk gesteld. De heer Byvanck, die dadelijk voor de zaak te vinden was, begaf zich onmiddellijk naar den Minister, die voor het plan dadelijk gevoelde, doch het Vaderland verkeerde destijds in groot oorlogsgevaar, zoodat momenteel geen enkele beslissing werd genomen.

Enkele dagen daarna kreeg O. bericht van den Heer Byvanck, dat O. tijdelijk was te werk gesteld aan de Koninklijke Bibliotheek voor het bewuste werk.

Het was Juli 1914.

Tot augustus 1915 was G. voor dien arbeid werkzaam aan de Koninklijke Bibliotheek. De meeste werkdagen moest O. dus in het gebouw der Koninklijke Bibliotheek werkzaam zijn. O. kreeg een heel klein salaris, waarvan dan nog een groot bedrag aan reiskosten af moest. Maar O. deed heel nuttig werk, en mocht tot grote tevredenheid van den Heer Dr. Byvanck (O.'s oud-leeraar In de geschiedenis en aardrijkskunde), en van den chef der documentatie-afdeeling, den Heer Dr. ,Greeve,. werken.

O. betuigt grooten dank aan alle werkers en werksters aan de Koninklijke Bibliotheek voor de zoo aangename samenwerking.

Na Augustus 1915 was de groote schrik van kort na den oorlog wat voorbijgedreven. O. ging dus weer naar Friesland en mocht daar het geluk smaken met vele gemeenten in Friesland, Groningen en Drenthe overeenkomsten aan te gaan. Ook had O. het groote succes met de provincie Friesland een overeenkomst aan te gaan omtrent een terugwerking der registratuur van den provincialen waterstaat, volgens de nieuwe methode tot aan het jaar 1866. Ook werd O. opgedragen de inrichting der provinciale keuringsdiensten van Friesland en Groningen volgens kaarten-methoden.

O. was dus voortaan niet anders meer thuis dan vanaf Zaterdagmiddag tot Maandagochtend vroeg. In de week was O. voortdurend werkzaam in de noordelijke provinciën. Hier dient vermelding, dat het N.R.B. In 1915 nog een opdracht kreeg van de Koninklijke Paket- vaartmaatschappij om te dienen van advies naar aanleiding van haar index der onderwerpen.

-11- Voorloopig echter moest zij niets weten van onzen C.D., die voorloopig, wij erkennen zulks gaarne, niet onveranderd geschikt was voor toepassing op administratiën; de noodige ervaring ontbrak nog. Veel later moest de C.D. op initiatief van ondergeteekende een fundamenteele verandering ondergaan. Voorloopig stelde de Maatschappij haar eigen decimalen index samen. Samenstelster was Mej. Dr. Manders, die ter bestudering van de klassificatiestelsels ging naar Engeland, Mr. Stanley Jast en naar verschillende specialiteiten in Amerika.

Heel toevallig was het, dat de dames S. Jonkergauw en mej. Dr. Manders te zamen reisden op een stoomschip van Nederland naar Amerika. Zij hebben heel vaak lange gesprekken gevoerd over het decimale stelsel.

Ook werd het N.R.B. bezocht door den Heer L.A. Andrau, employé der Bataafsche Import Maatschappij. De onderhandelingen hadden tot resultaat, dat zij het N.R.B. benoemde tot haren adviseur.

Gedurende eenige weken werkten de Heeren Andrau en O. aan den index der onderwerpen van de B.P.M. in eersten aanleg.

De heer Jhr. P.Elias had intusschen opdracht gekregen om de registratuur der gemeente Amersfoort terug te werken tot aan het jaar 1851. De inkomsten daaruit zouden uitsluitend voor hem. zijn, maar hij wenschte in gaan geval bij te dragen in de kosten der vereeniging.

Mejuffrouw Heespeeling ging naar de gemeente Het Bildt, In de provincie Friesland om daar tijdelijk werkzaam te zijn als ambtenaar bij den registraturoordienst (Terugwerking).

De heer H.Eekhout overleed in het jaar 1915, naar het Bureau groote diensten te hebben bewezen, voornamelijk door de boekhouding en correspondentie bij te houden. Het N.R.B. zal den heer Eekhout eeuwig dankbaar blijven voor zijne groote, en op dat tijdstip zoo welkome, belangrijke diensten.

In September 1915 heeft het N.R.B. zijn bureau verplaatst naar Buitenpost in Friesland. Daar zat het N.R.B. temidden van zijn werk. De heer Jhr. P.Elias bleef te Haarlem voorloopig wonen. Ook de dames Jonkergauw, Pellecom en Arnhardt bleven achter en verkregen dus haar eervol ontslag onder dankbetuiging.

Het verblijf van het Bureau te Heemstede was dus voor ondergetekende een financieel heel slechte tijd geweest.

Een vrij aanzienlijk bedrag moest bij den penningmeester opgenomen worden, terwijl ondergetekende persoonlijk financieel sterk was achteruitgegaan.

Vereeniging: Het Nederlandsch Registraturofbureau. Zetel van het Bureau te Buitenpost.

Financieel zou ondergetekende's van ouds zoo geliefde provincie Friesland het veel beter met het N.R.B. maken.

Eensdeels was dat daaraan te danken, dat de autoriteiten, die O. bezoeken moest, op marktdagen bijna allen in de hoofdsteden te bereiken waren. Er waren zelfs veel vrienden en kennissen onder. In Friesland kende O. de meesten. En dan had O. steeds de krachtige hulp van den Nederlandschen bond van gemeente-amtenaren. In verschillende gemeenten

-12- werden door invloed van den Nederlandschen Bond van Gemeente-ambtenaren lezingen gehouden. O. heeft daarvan zeker nog al wat vruchten getrokken. Maar boven alles had O. het groote succes in de noordelijke provinciën toch te danken aan den grooten steun van provinciale en gemeentelijke besturen, van provinciale griffie, van gemeentelijke secretarissen en ambtenaren.

O. grijpt deze gelegenheid gretig aan om aan al die Heeren ondergeteekende's grooten dank te betuigen, te meer omdat daaraan de grote Voortgang van het decimale stelsel in ons land voor een groot gedeelte is te danken geweest.

Aan ondergeteekende's verblijf in Friesland kleven de aangenaamste herinneringen.

De financiën begonnen daar in het Hooge Noorden weer geregeld en in voldoende mate in te komen.

Jammer, dat gedurende het verblijf in Friesland ondergeteekende's schoonmoeder, die reeds jaren bij O. in huis woonde, te Buitenpost kwam te overlijden. Vooral voor O's vrouw een zware slag, daar O. meestal van Maandag tot Zaterdag afwezig was. Het leven in dat groote gebouw (Jeltinga-state genoemd) werd voor haar vrij eenzaam.

O. moet een en ander omtrent O.'s wonen in dat huis mededeelen. Gedurende Q's verblijf te Heemstede kwam O. op een zijner reizen te Franeker. O. sprak daar zijn ambtsopvolger H. Velding. O. vertelde hem dat hij in Friesland een woning zocht. De Heer Velding ried O. zeer aan het bekende huis: "Jeltinga State" te Buitenpost, dat leeg stond. Hij verwees O. naar zijn broeder te Buitenpost, architect, die het huis gedurende het leegstaan beheerde.

Daar Buitenpost zoo bijzonder gunstig gelegen was, op ongeveer gelijke afstanden tusschen Leeuwarden, Groningen en Assen huurde O. dit huis, hetwelk van binnen voor een bureau al bijzonder veel ruimte bood. De huursom was heel goedkoop. Zelfs indien O. had toegebeten, had hij het huis met l.m. grond kunnen koopen, omdat het gerucht liep, dat het er in spookte.

De Heeren Bestuursleden kwamen ondergeteekende te Buitenpost opzoeken toen O. eenige maanden daar gezeteld was, en roemden deze schikking ten zeerste.

Al dadelijk ging mejuffrouw Heesping van de gemeente Het Bildt, waar zij met haar werkzaamheden was gereed gekomen naar de gemeente Haren bij Groningen om daar tijdelijk registratuurarbeit ter gemeente-secretarie te verrichten. Daartoe ging zij tijdelijk in de kost bij een secretarie-ambtenaar der gemeente Groningen.

Vervolgens kwam zij -nog een korten tijd werken op het eigen bureau van het N.R.B., daar het werk achter was gekomen. Spoedig ging zij daarna werken aan de Provinciale Griffie van Friesland, afd. Provinciale Waterstaat, aan welke afdeeling zij al heel gauw tot provinciale griffie-ambtenaar werd benoemd.

Een der eerste punten, die na de vestiging van het Bureau te Buitenpost noodzakelijke voorziening vereischten, was de bestaande overeenkomst met de firma Blikman en

-13- Sartorius. Het bleek namelijk, dat die subsidie, waar het N.R.B. aanvankelijk niet buiten kon, aan het Bureau enorm veel kwaad deed.

Het Bestuur wijzigde, in overleg met de firma Blikman en Sartorius de bestaande overeenkomst in dier voege, dat geen bijdrage door de vennootschap aan de vereeniging meer zou worden uitgekeerd, doch dat de vereeniging aan hare klanten de artikelen van gezegde firma zou aanbevelen.

Intusschen kwam een groote ongenaamheid opzetten. Het bleek namelijk, dat de mede-directeur, die altijd had beweerd, dat hij zich vrij gevoelde om ook andere registratuursystemen dan dat van het "Institut International de Bibliographie" te Brussel in te voeren, bij de scheepsbouwmaatschappij "de Schelde" te Vlissingen een materiaalstaal had ingevoerd, geheel volgens eigen maaksel, dus heelemaal niet overeenkomstig den C.D. Daar het langzamerhand bleek, dat samenwerking met den Heer toch onmogelijk was (hoewel daarop vriendelijk werd aangedrongen, weigerde hij zijn standpunt in overeenstemming te brengen met dat, hetwelk toch altijd door het N.R.B. was ingenomen), werd hem door het Bestuur eervol ontslag uit zijn betrekking van 2e Directeur van het N.R.B. verleend, nadat hij zulks had verzocht.

Nadat Mej. Heespling van het Bureau vertrokken was, is Mejuffrouw Grietje de Vos op het Bureau werkzaam gesteld. Gelukkiger greep kon O. zeker niet hebben gedaan. Meer en meer is het, ook aan het bestuur van het N.R.B. gebleken, dat zij een buitengewone werkkracht was. Zij heeft altijd keurig werk geleverd. De heer Otlet leverde steeds fragmenten uit de handleiding welke vertaald moesten worden. Ten slotte moest zoowel de Fransche als de Hollandsche editie worden getypt. Het is datzelfde werk, waarin o.a. de Heer Hijmans veel later mocht getuigen: Wij mogen nooit vergeten, dat zij (Zaalberg en Mej. de Vos) zulk mooi en goed werk hebben geleverd".

Het spreekt van zelf, dat zoowel de provincie Friesland als de gemeenten veel werk bleven eischen.

Daarom werd als assistent van den directeur tijdelijk benoemd de Heer Pot, directeur van de gemeentelijke arbeidsbeurs te Leeuwarden. Hij werd belast met het verleenen van bijstand bij het rangschikken en ordenen der dossiers van de provinciale griffie, afdeeling provincialen waterstaat van Friesland, welk werk zeer veel doorzicht vereischte, en door hem uitstekend en met veel nauwgezetheid werd verricht.

Nog worden als vaste medewerkers van den directeur benoemd: de heer C. van den Berg, toenmaals (1918) student aan de Handelshoogeschool te Rotterdam, voor de registratuur van de gemeenten Bergen (achteruitwerking), Zeist en Emelo.

de heer Israëls, secretaris der gemeente Smallingerland voor eventueele nieuwe gemeenten in Friesland.

de heer Jongbloed, secretaris der gemeente Sleen voor de registratuur van de gemeenten Diepeveen, Steenwijk, Emmen, Hoogeveen, Beilen, Haren, Nieuwe Pekela, Nieuwe Schans en Sleen, zoomede overige nieuw te werven gemeenten In Drenthe en Overijssel.

-14- In 1919 kwam de Technische Dienst der Telegraphie het N.R.B. opdragen zijn registratuur in te richten volgens de decimale methode.

Het N.R.B. leverde dit werk na ontzettend veel moeilijken en tijdroovenden arbeid. In 1920 voltooid af. Het werk viel dan al bitter tegen.

Toch kreeg het N.R.B. voor dit werk slechts f 500,- volgens contract. Het werk was veel en veel te laag geraamd.

De Directeur hoopte op een mooi eindresultaat: "Universeele toepassing der internationale decimale methode voor het geheel bedrijf der Posterijen, Telegraphie en Telefonie over de geheele wereld.

Intusschen kwam in den Haag tot stand het Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur. De voorbereidende beraadslagingen werden door het bestuurslid van het N.R.B., den Heer Romeijn geregeld bijgewoond.

In beginsel werd aangenomen, dat het N.R.B. voorloopig zou blijven bestaan, doch dat de registratuurplannen de goedkeuring zouden behoeven van het Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur. Aan den ondergeteekende werd door den Heer Romeijn opgedragen de wekelijksche Vrijdagavond vergaderingen van het nieuwe Instituut bij te wonen, die gehouden werden in het 'Café de Kroon' aan de Frederik Hendriklaan te 's-Gravenhage.

De Heer Romeijn ried ondergeteekende in het belang van het N.R.B. aan zijn Bureau over te plaatsen naar Den Haag wat hij deed, daar hij vreesde, dat langzamerhand zijn verblijf te 's-Gravenhage algemeen zou worden geëischt. Nog werden gedurende het verblijf te Buitenpost de navolgende publicatiën uitgegeven: De Gemeentestem jaarg. 1915, no. 3344 en 3345. Jaarg. 1916, nos. 3353, 3354 en 3356. Gemeentebelangen jaarg. 1917, no. 9. S.Muller Fzn. (Mr.Dr.). Het dossierstelsel. Overdruk uit het Ned. Archievenblad 1917.

Alsvoren. Het zoogenaamde decimale stelsel van archiefordening. Groningen Erven B.van der Kamp. 1915. Vermaat, J.A.J. Jr. Het registratuurstelsel. Overdruk uit het Ned.Archievenblad 1915-1916, no.3.

Weekblad voor de Burgerlijke Administratie, jaarg. 1917, no. 3531 en 3540.

Weekblad voor den Nederlandschen Bond voor Gemeente-ambtenaren, jaarg. 1916, nos. 771, 772 en 773, jaarg. 1917, nos. 810, 811 en 812.

Hier is de plaats om nog te vermelden. Handelsblad, Algemeen 9 Juni 1912 Ochtendblad, 2e blad. Onze papieren zijn niet in orde. 11 Juni 1912, avondblad 3e blad.

Papieren, die in orde zijn. Het Registratuurstelsel 12 Juni 1912, avondblad, 4e blad. Het arsenaal van den fiscus.

Mejuffrouw G. de Vos werd benoemd als analiste bij den heer Dr.Takkenberg, directeur van den gemeentelijken gezondheidsdienst te Groningen, waar zij zich buitengewoon onderscheidde. Ondergeteekende ging dus met zijn Bureau naar Den Haag. De verhuizing kostte aan het Bureau meer dan f 1700,- Daar het eenige huis, hetwelk (in 1920) voor ondergeteekende verkrijgbaar was, voor O's inboedel veel en veel te klein was, moest heel wat meubilair van de hand gedaan worden.

-15- Het perceel was heel slecht en buitengewoon duur. Het sleutelgeld bedroeg f . 200,-. Het past hier een woordje te zeggen over het verblijf te Buitenpost. Het was in elk opzicht een vruchtdragend en zegenrijk tijdperk. Veel werd daar gewerkt. In de week was ondergeteekende in den regel dagelijks op “klantenbezoek” behalve Zaterdags, welke dag werd besteed aan bureauwerk.

Geldelijk breidde het bureau zich uit, en het is den ook een tijd geweest, dat de directeur op een vast inkomen kon rekenen. Dat hij echter bescheiden in zijn financieele eischen bleef, spreekt wel van zelf. Ondergeteekende heeft het vertrek uit het noorden naar Den Haag wel eens betreurd, In het noorden doorleefde het N.R.B. een reusachtige expansie. Economisch bloeide het Bureau. In Den Haag begon vrij spoedig het bedrijfskapitaal der vereeniging hetwelk noodig was te ontbreken, en ondergeteekende geraakte zelf in financieele moeilijkheden. De verhuizing was een te groote financieele slag. Er kwamen echter andere onvoorziene omstandigheden bij, die geheel onafhankelijk waren van de verhuizing. In den laatsten tijd van het verblijf te Buitenpost bleek reeds, dat de verdere vooruitgang van het N.R.B. ernstig gevaar liep. Het werd langzamerhand duidelijk, dat, wilde de Directie haar taak aan blijven kunnen, de directeur moest worden terzijde gestaan door een tweeden vasten ambtenaar, waartoe hij aan het Bestuur, den Heer Pot, directeur der gemeentelijke arbeidsbeurs te Leeuwarden, aanbeval. De Voorzitter en de heer de Vulder van Noorden bleken daar krachtig tegen. Ondergeteekende, meenende, dat aldus de stemming van het geheele Bestuur was, klaagde zijn grooten nood aan den Heer van den Berg, hoofdambtenaar der Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten. Het onmiddellijk gevolg daarvan was, dat deze vereeniging aan het N.R.B. het voorstel deed de verdere behandeling der gemeenten over te nemen.

Toen de zetel van het Bureau naar Den Haag werd overgebracht, was hieromtrent nog geen beslissing genomen.

Ondergeteekende is echter niettegenstaande de bovenstaande voor hem en zijn vrouw persoonlijk zeer onaangename ervaringen tot de conclusie gekomen, dat de verhuizing voor het totstandkomen van het universeele decimale stelsel (de administratieve decimale documentatie) een geluk is geweest. Het wonen in dat eigenlijk onbewoonbare bovenhuis aan de Egelantierstraat, was in vergelijking tot de mooie woning te Buitenpost echter voor ondergeteekende's gezin een groote teleurstelling. De verzuchting: waren wij maar nooit uit Zaandam gegaan en hadden wij maar nooit onze betrekking vaarwel gezegd werd toen nog al eens geuit.

En toch, het was noodig om het doel te bereiken.

Beschrijving door den Heer Zaalberg (ondergeteekende) van het reizen per spoor trein gedurende den oorlog

Na het vertrek naar Den Haag waren de geregelde spoorreizen per abonnement zoo goed als gedaan. Het is een feit, dat op heel weinig uitzonderingen na, door den directeur geregeld op alle werkdagen behalve Zaterdags, gereisd werd per trein.

Alvorens dus aan te vangen met de beschrijving van het verblijf te 's-Gravenhage, zij het woord gegeven aan ondergeteekende tot het geven van een relaas omtrent zijn reiservaringen gedurende den oorlog:

-16- Het zij mij vergund een relaas te geven omtrent hetgeen het voortdurende reizen per abonnement langs de spoorwegen gedurende den oorlog wel beteekende,

De wagens waren gedurende den winter niet verwarmd, en niet of heel spaarzaam verlicht. Het was zoo voeten-koud, dat men bij verre reizen genoodzaakt was in de wagen hard op en neer te loopen. Seinlichten waren heel, heel spaarzaam. Eenmaal bleef de locomotief midden op de Veluwe stilstaan, omdat de steenkolen niet branden wilden. Op een woesten winteravond stopten wij buitengewoon lang te Steenwijk. Wij waren op weg naar Leeuwarden. Na heel lang wachten kwam een goederentrein aan uit de tegengestelde richting. Toen konden wij vrij spoedig ook vertrekken. Wat bleek het geval? De conducteur fluisterde het mij in het oor: Wij zijn aan een groot gevaar ontsnapt. Toevallig is ontdekt geworden, dat die goederentrein onderweg zijn achterste wagens had verloren. Anders hadden wij er bovenop gezeten,” Te station Hoogeveen ben ik op het laatste oogenblik door een sprong gered voor een aankomenden trein, die op een ander spoor reed dan gewoonlijk. Vaak heb ik in goederentreinen gereden, wat nog zoo kwaad niet was. Ik zat in de wagen der conducteurs, die tenminste goed verwarmd was. Men vond in de hotels geen verwarming, geen of geringe verlichting. Het eten was heel slecht. Het beddedek was heel onvoldoende. De eigen winterjas moest als bovendeken worden gebruikt. De brood- en andere kaarten waren voor elke week voor de vrouw een wonderstuk van goede zorg, Men moest ze in voldoende mate hebben en anders geen eten. Thee kreeg men nergens. Het eenige vleesch dat wij gedurende den oorlog machtig werden was een geheim cadeau, een groote reep spek van een Frieschen goedigen pastoor. Aan het eind van den oorlog waren wij dan ook zeer ondervoed.

Nog één ervaring moet ik melden. 's Morgens vroeg kwam ik te Nieuweschan aan. Zooals U bekend is, loopt de grens tusschen Nederland en Duitsland midden door het stadje. Al dadelijk bij het aankomen bemerkte ik verwarring en schrik onder al de ingezetenen. Men ried mij aan zoo spoedig mogelijk terug te keeren, Ook aan de Duitsche zijde over de grens was een panische schrik. Men ging 's nachts met kleeren aan naar bed. Wat was het geval. Het gerucht liep dat de Engelschen geland waren aan de Friesche kust. Was dit dus waar dan liep ik groot gevaar geïnterneerd te worden voor den overigen duur van den oorlog. Ik ging naar den Burgemeester om raad, die niet gegeven werd. ZEd.Achth. hield er zich buiten. Ik nam den veiligen weg en keerde per eersten trein terug, en was blij weer in Buitenpost te zitten bij de mijnen.

Het waren heel moeilijke tijden. Ik moest elken Maandag f,100,- mede nemen, anders kwam ik er niet. En heel veel hield ik daarvan op het laatst der week niet over. De vrouw heeft mij laten wel eens bekend, dat mijn huishouden gedurende mijn afwezigheid vaak tekort is gekomen aan geld, en daardoor allereerst aan levensmiddelen. De arme, zij heeft zoo heel veel geleden onder alles» God helpe haar op haar zoo moeilijken levensweg.

Het perspectief dat zoo tegen het einde van den oorlog ons vermogen langzamerhand slonk, en dat de Studie beurs van de Germania voor onzen zoon Carl zoo goed als nietig werd (het bedrag was f,1000,-), het waren zoo van die groote beproevingen, waarop wij nooit gerekend hadden.

-17- Een spoorweg-ongeval, zelfs het kleinste, heb ik nooit medegemaakt. Ook geloof ik niet, dat er gedurende den oorlog één is voorgevallen. Is het dan wonder, dat ik tegenover al het spoorwegpersoneel vervuld ben van heel groote gevoelens van dankbaarheid.

Vereeniging: "Het Ned. Registratuerbureau" Zetel van de Vereeniging te 's-Gravenhage.

Het bureau van het N.R.B. werd al dadelijk na de aankomst met toestemming van den Heer Mr. Dr. H.J. Romeyn geplaatst in een der lokalen van het gebouw van 's Rijks Woningraad, Surinamestraat 1.

Als ambtenaar van het N.R.B. werd aangesteld de Heer G.H.Bouschotte, die zijn diensten kosteloos verrichtte. Hij overleed na enkele jaren. Ondergeteekende betreurt het zeer, dat zijn groote verdiensten altijd zeer zijn miskend geworden door enkele bestuursleden. Toch verminderde zulks nimmer zijn grooten ijver en groote opofferingsgezindheid voor den directeur. Hij was iemand, wien het persoonlijk heelemaal niet te doen was om gewin. Zijn slechten gezondheidstoestand moet hij voorvoeld hebben. Dat hij zeer gezien was bleek uit het groote aantal officieren, dat op zijn begrafenis tegenwoordig was.

Als typist tegen vast salaris werd aangesteld de heer van Gelenken.

De meeste arbeidstijd moest worden besteed aan werkzaamheden voor het Ned. Instituut voor documentatie en registratuur.

Zoo werd aan het N.R.B. aanvankelijk opgedragen het secretariaat van het instituut. Later werd de financieele boekhouding van het Instituut aan ondergeteekende opgedragen. Er viel heel wat voor te typen en te schrijven.

De Bibliographie Technique werd door ondergeteekende en den heer Bouschotte bewerkt. De heer Bouschotte maakte zich dan al bijzonder verdienstelijk, Hij en ondergeteekende waren beide er diep van overtuigd, dat het N.R.B. er toch niet meer komen kon zonder het Instituut. De beide vereenigingen sloten zich prachtig bij elkander aan. Bovendien leefde in alle heeren bestuursleden van het Instituut levendige belangstelling in het decimale probleem.

Het Bestuur werd veranderd. In de plaats van de heeren Bijvanck en de heer Vulder van Noorden, die het Bestuur verlieten, werden tot bestuursleden benoemd de heeren Mr.J.Alingh Prins en Ch.W.A.van Bergen, terwijl tot eerelid van het Bestuur werd benoemd de heer A.de Vulder van Noorden.

Het plan der werkzaamheden van het Bureau te 's-Gravenhage toonde wel een ander beeld dan dat te Buitenpost en dat te Haarlem. Het kwam meer en meer aan het licht dat de Vereeniging geen commercieel, doch wel een sociaal doel had, hetgeen door den directeur ook altijd was beweerd geworden.

De administratieën, die overeenkomsten met het N.R.B. hadden aangegaan, werden periodiek bezocht en verder behandeld.

Den 5-20 September 1922 werd door den directeur van het N.R.B. (ondergeteekende) deel genomen aan de "Quinzaine Internationale", een congres gehouden te Brussel.

-18- Mede waren tegenwoordig twee afgevaardigden van het hoofdbestuur der Posterijen en Telegraphie zoomede de heeren Mr.J. Alingh Prins, Ing. F. Donker Duyvis, Mr.Dr. H.J.Romeyn, Ch. W. A. van Bergen, G.A.A, de Voogd, van het Instituut voor Documentatie en Registratuur, alsook de heeren C, van den Berg en P.Noordenbos van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten.

Van 12-14 Juni 1923 werd te 's-Gravenhage gehouden vergadering van het I.I.B. waaraan voor het eerst Fransche en Duitsche gedelegeerden deelnamen en waarbij het secretariaat werd waargenomen door het N.R.B.;

van 12-16 September 1923 had te Brussel het tweede internationale congres voor administratieve wetenschappen plaats.

Het Instituut was hier vertegenwoordigd en wel door zijn bestuurslid, ondergetekende, directeur van de vereeniging: het Nederlandsche Registratuerbureau, die gezamenlijk met den heer H.Th.Klein, Directeur van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten als regeeringsvertegenwoordiger optrad (hetgeen voor ondergeteekende een groote, eervolle onderscheiding beteekende). Het congres werd ook nog bijgewoond door de heeren Mr. Alingh Prins, Dr.C.van den Berg, Ing. F.Donker Duyvis, P.Noordenbos.

In September 1923 werd het Ned.Instituut voor Documentatie bezocht door de Russische bibliographen Roussinoff en Boumanchy, die ondergeteekende bezochten in het gebouw der B.P.M, om aldaar het decimale werk te komen bezichtigen.

Van 5 tot en met 15 Mei 1924 werd in het gebouw "Veritas" Westeinde 15 's-Gravenhage de "Efficiency" tentoonstelling gehouden, waaraan door ondergeteekende als lid van het Ned.Instituut voor Documentatie en Registratuur werd deelgenomen.

Een lezing gehouden op Woensdag 14 Mei 1924 in de bioscoopzaal van het gebouw "Veritas" te 's-Gravenhage door den ingenieur Donker Duyvis over "De ordening in de administratie" werd door ondergeteekende bijgewoond.

De vereeniging van archivariissen van Nederland, wier aangename vergaderingen op vereerende uitnodigingen herhaaldelijk waren bijgewoond, vereenigde zich tenslotte geheel met de denkbeelden van het N.R.B. Er werd dus tusschen de beide lichamen overeenstemming bereikt.

Nieuwe overeenkomsten werden gesloten door het. N,R,B, met het Departement van Buitenlandsche Zaken, met het hoofdbestuur der Posterijen en Telegraphie, met den polder Haarlemmermeer met de administratie van den Commissaris der Koningin in Limburg.

Deze laatste administratie werd ingericht.

De administratie van den polder Haarlemmermeer kwam slechts gedeeltelijk gereed. De groote massa's vergunningen werden gedocumenteerd. Een concept-code voor de registratuur van het Departement van Buitenlandsche Zaken was opgemaakt door 0. Het werk, waaraan heel wat studie en arbeid waren ten koste gelegd, werd aan den betrokken hoofd-ambtenaar overgelegd, die echter weigerde het werk in ontvangst te nemen. De heer Secretaris-Generaal Mr. Patijn was van het Departement met eervol ontslag heengegaan, dus wenschte men op de overeenkomst niet verder in te gaan.

-19- De overeenkomst met het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie gaf aanleiding tot verschil van opinie omtrent de uitvoering. De ambtenaren met de registratuur belast, wenschten den Code of wel het registratuurplan zelf te bewerken, welke dan nagezien zou worden door den directeur van het N.R.B. Ondergeteekende echter, die bij ervaring wist, dat om de gewenschte eenheid te bewaren het hoogst wenschelijk was, dat de bewerking uitging van den directeur van het N.R.B., zij het dan ook onder overleg met de Heeren van P.T.T. maakte hiertegen beslist bezwaar. Het bleek trouwens toen reeds, dat er van samenwerking met een der heeren geen sprake was. Met critiseerende talenten komt men over het algemeen niet ver. Als aan het registraturoffice de leiding niet wordt gelaten, komt er van eenheid niets terecht. De overeenkomst werd dus nimmer uitgevoerd.

Mr. J. Alingh Prins mocht echter uitwerken dat de bedongen som later werd betaald, doch zonder dat het werk door het N.R.B. was afgeleverd, omdat het N.R.B. daartoe niet in de gelegenheid was gesteld.

De administratie van den Heer Commissaris der Koningin in Limburg werd in orde gebracht.

De niet uitvoering van het contract tot aanzienlijk bedrag met het hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie bracht den 0. in heel groote moeilijkheden. Het contract was inderdaad door alle partijen geteekend. Het was December 1921, en heel natuurlijk was het, dat 0. met het oog op den grooten omvang van het werk geen andere overeenkomsten voor het volgende jaar had aangegaan. Een uitgebreide studie werd vereischt in de naaste toekomst.

Wellicht werd dit de eerste stap op den weg der documentatie van een der grootste wereldlichamen. De teleurstelling was ontzettend groot.

Ook financieel.

De kas was ledig, of althans zoo goed als, en ook 0.'s overige geringe eigen vermogen was van onwaarde door den oorlog.

Gelukkig werd 0. in dezen zwaren nood gered door de Bataafsche Petroleum Maatschappij. Deze ging op 2 Januari 1922 een overeenkomst aan met het N.R.B. voor inrichting harer registratuur documentatie. 2 Januari 1922 is 0. daarheen gegaan, in het laatst van 1923 hield 0.'s werk daar op.

Gedurende den tijd dat hij aldaar werkzaam was, genoot hij bij die Maatschappij een flink inkomen. Gelukkig dat hij zoo verstandig was een groot gedeelte daarvan op de Rijkspostspaarbank te plaatsen, zoodat zijn gezin nog geruimen tijd daarop kon teeren.

Gedurende zijn verblijf aan de B.P.M. werd zijn bureau geplaatst in de Bibliotheeklokalen in het gebouw dier Maatschappij aan de Carl van Bylandtlaan no. 30.

De functie van de heeren Bouscholte en Geleuken hield dus van den dag der infunctietreding bij de B.P.M. geheel op.

Gedurende den tijd, dat O. bij de B.P.M.. in functie was, kwam de overeenkomst met het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten tot stand, na heel lange onderhandelingen. De verdere behandeling van alle gemeenten in Nederland ging over naar de Vereeniging

-20- van Nederlandsche Gemeenten.

Onder anderen werd bij de overdracht aan ondergeteekende uitbetaald een bedrag van f 1000,-. Met dat bedrag plus hetgeen nog in kas was van het N.R.B. , werd afgelost het bedrag, hetwelk door het N.R.B. tijdelijk was geleend bij den penningmeester, den heer Dr.W.W. van der Meulen. De kas var. het N.R.B. was daarna geheel uitgeput, hetwelk in een bijeengeroepen bestuursvergadering van het N.R.B., bijgewoond door de heeren Dr. W.W.van der Meulen en Ch. W.A.van Bergen, bestuursleden, zoomede door de heeren Zaalberg en Bouscholte, en gehouden werd ten huize van den heer Dr. W.W..van der Meulen, werd geconstateerd.

Intusschen werd na het vertrek van het N.R.B. uit het gebouw van de B.P.M. geen nieuw bureau van de N.R.B. meer opgericht.

Besprekingen met den heer Mr. Dr.H.J.Romeijn over de inrichting in een of meer lokalen van een bij hem in huur zijnd kantoorgebouw, mochten tot geen resultaat leiden. Hij zeide: "deze lokalen moeten uit den aard der zaak "dadelijk winstgevend zijn", waarop O. onmiddellijk van de geheele zaak afzag".

Nieuwe klanten kwamen niet opdagen. Een uitnoodiging aan alle besturen van waterschappen om zich aan te sluiten aan het N.R.B. ten aanzien der inrichting hunner administratien, werden in voldoende mate gunstig beantwoord, althans naar O.'s oordeel. Maar de heer Romeijn was van andere opinie. Vermoedelijk hield hij niet voldoende rekening met de waarheid van het spreekwoord: "De kost gaat voor de baat". O. is altijd er van overtuigd geweest, dat die waterschappen nog een heel mooie bron van inkomsten kunnen worden.

Maar - eerst moet er geld bij.

Het is jammer geweest van de kosten der uitzending van de circulaires aan de waterschappen, welke werden voorgeschoten door den heer Romeijn. Hij moet die m.i. terug hebben, zoodra de waterschappen beginnen zich aan te sluiten.

De inrichtingskosten behoeven trouwens niet zoo heel hoog te zijn. Men richt natuurlijk het eerst in die waterschappen, gelegen in kleinen kring. Zoo is ondergeteekende oorspronkelijk ook begonnen bij de gemeenten.

Nu de code der gemeenten gereed is, kunnen de provincien natuurlijk van zelf volgen,

De teleurstellingen bij den staat waren niet precies bemoedigend. Trouwens op het bureau van den Directeur-Generaal van den Arbeid is het systeem op eigen initiatief ingericht en met succes.

Ondergeteekende kan niet verhelen, dat omstreeks 1924 zijne omstandigheden allesbehalve bemoedigend waren. Maar toen de nood op het hoogst was, was redding nabij.

De Heeren Directeur van het Ned. Instituut voor Documentatie en Registratuur en van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten kwamen bijeen om den toestand van Z. te bespreken en besloten de helpende hand aan O. te bieden, wat zij gedaan hebben.

Het is, meent O. niet goed, hierop verder in te gaan in dit rapport, wellicht zouden de Heeren weldoeners dat zelven niet erg prettig vinden. Maar zeker is het, dat O. en zijn gezin jegens die Heeren een diepe erkentelijkheid gevoelen, die hun geheele verdere leven onveranderd blijft

21- Mogen zij met hun gezin gezegend blijven voor hunne naastenliefde en goedertierenheid.

In 1926 heeft O. bovendien van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten opdracht gekregen voor de bewerking van de documentatie der Nederlandsche Wetgeving uit de Handelingen en Bijlagen der Eerste en Tweede Kamer vanaf 1851. O.'s gezin kan er dus, het moet worden vermeld met de meest dankbare gevoelens, tegenwoordig zonder zorgen van het inkomen komen. Zooals de Heeren Noordenbos en van Putten onlangs terecht opmerkten, O. en zijn gezin hebben geen reden tot klagen wel tot groote dankbaarheid. Alles had zoo werkelijk ellendig kunnen zijn, indien niet ware ingegrepen door de Heeren.

En indien O. eens nagaat, door welke zwarigheden zijn gezin juist in de jaren 1924-1930 is heengerold (verhuizingen, zware ziekten, langdurige verplegingskosten, versterkende middelen enz.), dan past inderdaad een woord van groote erkentelijkheid voor zooveel zegeningen. Nog heeft O. in de laatste jaren mogen inrichten de pensioenraden van de Indische Landsdienaren en het Zendingsbureau. Wellicht doet zich nog wel eens de gelegenheid voor aan O. om de beide Besturen aan wie hij zooveel verplichtingen met zijn bescheiden kennis ter zijde te staan.

Veel heeft ondergeteekende gestudeerd in buitenlandsche geschriften op documentatie gebied.

Veel heeft hij geleerd van den Heer Otlet.

Die met veel moeite verkregen kennis ligt momenteel renteloos.

En als dan O. op die wijze plechtig heeft verklaard, dat hij, indien het gewenscht wordt, alles waar hij toe in staat is, wil doen voor de Heeren van de beide groepen, dan vermoedt hij, ja dan weet hij zeker, dat allen, voor wie O. en zijn gezin, dan toch altijd zoo bereidwillig geweest zijn, als maar eenigszins hem mogelijk was, toch wel zoo vriendelijk willen zijn nog eens aandachtig te overwegen of de z.g. weduwen-toelage eigenlijk wel voldoende mag worden geacht, gezien de vele beslommeringen die O.'s vrouw zich altijd heeft getroost in het belang der zaak. Hun zoon is tot dusver niet zoo heel sterk en behoeft veel medische hulp. Zonder zorgen is zijn toestand heelemaal niet. Veel zeelucht en veel versterkende middelen zijn voorgeschreven. O.'s vrouw is zeker niet in staat om zelf veel te beginnen; zij heeft een heel zware operatie ondergaan, waardoor zij steeds lijdende is. Is het niet billijk, dat zij in staat worde gesteld om in allen eenvoud te blijven leven in een stand, gelijk staande aan dien van weduwe van den gemeentesecretaris van Zaandam.

Ondergeteekende vraagt dat met eerbied en gepaste bescheidenheid. Doch acht zich moreel verplicht aldus met allen ernst uiting te geven aan zijn diepste gevoelens van zware zorgen voor de toekomst en van recht en billijkheid.

God geve haar een onbezorgde toekomst. Zij heeft die zeker verdiend.

Voorburg

J.A.Zaalberg .

20 October 1930.